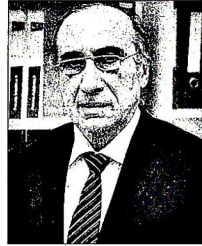


◆ Publisistika

Fuad VƏLİYEV

29-cu GÜN

Gələcək haqqında narahat fikirlər



Dünyamızın sonsuz sayda böyük-küçük problemləri var. Lakin, hal-hazırda, bəşəriyyətin ən böyük, fəvqaladə həyatı problemi, heç şübhəsiz, Qlobal Eko-Enerji problemi.

İnsan və Təbiət bir-birilə harmonik bir münasibətdə minilliklər ərzində dinc-yənəşli mövcud olmuş və insanları Təbiətin nemələrindən, ona ciddi ziyan vurmada, halallıqla bəhələnməmişlər.

Lakin, bu idilliyə XVIII əsrin sonlarından başlayaraq pozulmağa başladı. Səbəb istilik (buxar) maşınlarının icad edilməsi və tətbiq edilməsi ilə başlanan Sənaye İnqilabı idi. Əsasında, müasir sivilizasiya - avtomobillər, teyyarələr, evlərimizdəki, məişətimizdəki işıqlandırma, istiləndirmə və s. sistemləri ilə, ümumiyyətlə, həyatımızdakı maddi-energetik komfortla, - əsas etibarilə, istilik maşınlarının yaratdığı inqilab hesabına əldə edilmişdir.

Hər bir inqilabı yaradıcı, progressiv olmaqla yanaşı, eyni zamanda, böyük qurbanlar tələb edir, dağıdıcı, destruktiv yeniləşmə ilə müşayiət olunur.

Böyük Fransa İnqilabı Avropada feodalizmi sarıstmaqla, insanların təməl haqqlarını, sülh, bərabərlik, qardaşlıq kimi yüksək idealları məqsəd kimi bəyan etsə də, yüz minlərlə fransız qiyolunayla göndərilməsi ilə müşayiət olundu və nəticə etibarilə yeni diktaturaya yol açmış oldu.

Rusiyada, Fransa İnqilabının davamçısı olan Böyük Oktyabr İnqilabı daha ədalətli cəmiyyət şəraitinə ilə baş versə də, milyonlarla insanın qani hesabına gerçəkləşdi və qurulmuş daha ədalətli, qəddar cəmiyyətin faciəvi aqıbeti ilə tarixdə qaldı.

İstilik maşınlarının yaranması da inqilab idi - böyük inqilab, bütün yaradıcı və dağıdıcı xüsusiyyətləri ilə... Bu maşınları insanlar ağır əmək tələb edən işlərdən azad etdi, istehsalatda və neçliyyatda böyük kəmiyyət və keyfiyyət sıçrayışına səbəb oldu, insanların həyat tərzində yüksək komfort standartlarını təmin etdi. İnsanlıq tamam başqa bir təbəddülə gücə sahib oldu...

Lakin, bu dünyada Termodinamikanın möhtəşəm qanunları hökmranlıq edir və bu qanunlara "əsasən" Biz əldə etdiyimiz sivilizasiya nemətlərini ağır bədəlini ödəmək məcburiyyətindəyik.

Yaşadığımız dünyada həyatın varlığını təmin edən hər bir fundamental faktorun xüsusiyyətləri ilahi elm və qüdrətlə ən optimal şəkildə seçilmiş və bu faktorlardan hər hansı birinin dəyişməsi həyatın mövcudluğunun inkarı deməkdir. Termodinamikanın II Qanunu möhtəşəm bir elmi nəticə olmaqla tək fiziki deyil, həm də bioloji, kimyəvi, geoloji və hətta icimai-iqtisadi proseslərdəki ən əsas qanunauyğunluqları ifadə edir. Bu qanun tək elmi faktor deyil, o eyni zamanda intellektual-mədəni bir faktordur. Bu mənada hər bir mədəni şəxs sənətdən, ixtisasından asılı olmayaraq, dünyada gedən proseslərin əsas axanını müəyyən etmək üçün bu qanundan xəbərdar olmalıdır.

Görkəmli ingilis yazıçısı Çarlz P.Snou-ya görə, ixtisasından asılı olmayaraq, hər hansı İngilisin bu qanunu bilməməsi onun Şekspiri tanınaması qədər qəbahətli.

Termodinamikanın II Qanunu təbii proseslərdəki fundamental assimetriyanın ifadəsidir:

Mexaniki enerji tam şəkildə istilik enerjisinə çevrilə bilər, əks proses isə tam şəkildə mümkün deyil - istilik enerjisinin yalnız bir hissəsi mexaniki enerjiyə çevrilə bilər!

İstilik enerjisinin mexaniki enerji və ya elektrik enerjisi almaq əhtiyərikəsə, bunun üçün biz "vergi" vermək məcburiyyətindəyik. Bu vergi kifayət qədər ağırdır və Anergy adlanan, istifadəsi artıq mümkün olmayan çirkil, zəhərli enerji şəklində ətraf mühitə atılır. Məsələn, müasir avtomobillərin faydalı iş əməsali, orta hesabla, 0,2-yə bərabərdir. Bu o deməkdir ki, avtomobilinizin bərkidməsi hər 10 litr benzinin yalnız 2 litri faydalı iş sərf olunur və müəhərriki hərəkət etdirir. Qalan 8 litri zəhərli enerji şəklində "qlüştəldən" ətraf mühitə atılır...

Enerjinin keyfiyyəti Entropiya adlanan fundamental parametrlə ifadə olunur. Nizamsızlıq və xaos ölçüsü olmaqla, Entropiya artıqca Enerji, bir növ, "inflasiyaya" uğrayır, öz keyfiyyət dəyərini itirir, yeni onun faydalı işə çevrilmə qabiliyyəti aşağı düşür.

II Qanuna əsasən, bütün proseslərin təbii axarı entropiyanın artması istiqamətində, yeni nizamdan nizamsızlığa, xaosə doğru, Bu imperativ tək fiziki proseslərə yox, siyasi-iqtisadi-ictimai proseslərə də şamil edilə bilər. İstər aliədə, istərsə də cəmiyyətdə, dövlətdə Entropiyanı azaltmaq, yeni nizam yaratmaq üçün mütləq məqsədyönlü şəkildə çalışmaq lazımdır. Entropiyanı artırmamaq, yeni nizamsızlıq yaratmaq çüünsə, sadəcə, heç nə etməmək, biganə olmaq, çalışmamaq yeter...

Böhlində, bəşəriyyət üçün əsas problem Enerji bəhrəni deyil, Entropiya bəhrəndir. Bütün ekoloji problemlər, nəticə etibarilə, Entropiyanın aşırı artımının təzahürüdür. Hal-hazırda, bəşəriyyət üçün ən böyük təhdid Entropiyanın yüksək temple artımından irəl gəlir.

Enerji çevrilmələri ilə müşayiət olunan bütün proseslər, eyni zamanda, Entropiya hasil edən proseslərdir ki, onlar da, nəticə etibarilə, ətraf mühitə istilik və maddi tullantılar şəklində atılan çirkil, zəhərli emissiyalara müşayiət olunur.

Meneviyyatda nizamsızlıq, pozğunluq keyfiyyətcə xarakterizə edən bir faktor kimi Menevi Entropiyə anlayışından istifadə etmək olar. Bu halda müasir insan cəmiyyətində gedən mənəvi dəqradasiya prosesləri dünyanın mənəvi entropiyasının artması kimi xarakterizə edilə bilər.

İnsanın elmi artmaqdadır, lakin onun əlaqə etilmə müntənası artmır. Əksinə, müəyyən tarixi dövrlərdə, məqamlarda geriye gedir. İnsan möhtəşəm enerji mənbələrinə sahib olmuş, fəqət bu mənbələri doğru-dürüst idarə və istifadə edə biləcək əlaqə sahib deyil.

Yer adı kosmik gəmi saniyədə otuz kilometr orta sürətlə Günəş ətrafında bir ilahi ahəng və düzənə milyard illərdə ki hərəkət etməkdədir. Lakin gəminin içində bir hüznərsuzluq, bir nizamsızlıq, bir həyəcan hökm sürür. Gəminin səmirləri bir-birilə anlaşa bilmir, qarşılıqlı şübhə, qorxu, iddia, ədavət, kin, inamsızlıq, milli, irqi, dini dözümsüzlük Adem övladlarını bir-birinə düşmən edib. Qabilin Həbibi öldürüldüyü gündən bu yana ne qədər qarışqan axtdılı! Zindanlarda, savaxlarda, əstərlə boyu davam edən amansız qarlı müharibələrdə milyonlarla gühnaşsız insanlar qətlə yetirilib. Azadlıq şüarları ilə başlanan bütün inqilablar sonunda yeni əsarət, qarlı terror, saysız-hesabsız qurbanlar, diktatura ilə nəticələnib.

Əvvəlcə daş-kəşəkə savaşan insanlar, sonra qılınc - nize - ox və daha sonralar isə odlu silahlarla bir-birini qətlə yetirməyin daha mükəmməl üsullarını kəşf etdilər. Bu günəş hərbi arsenalıdakı atom-nüvə silahları, kimyəvi, bakterioloji silahlar Yer üzündəki bütün canlı əməli, bəşəriyyəti də daxil, bir dəfə yox, yüz dəfələrlə öldürməyə qadirdir. Milyonlarla insan aclıq və səfalet girdabında iken, dünyada hərbi məqsədlər üçün orta hesabla deqiqədə(!) 4 milyon dollara yaxın vəsait sərf olunur.

Bəşər elmi böyük nailiyyətlər qazanmış, xüsusilə son əsrde misil görünməmiş elmi-texnoloji nəticələr əldə edilmişdir. Bu nailiyyətlər insan övladını xoşbəxt edə bilər... Fəqət, əfsuslar olsun ki, elmi nailiyyətlər daha çox hərbe və təbiətin məhvinə xidmət etməkdədir.

Təbiətin ilahi düzəni pozulmuşdur. Okeanın, torpağın, atmosferin hədsiz çirklənməsi, zəhərlənməsi, və nəticədə, qlobal istiləşmə, ozon yarılması, yeni-yeni çeşidlə xəstəliklər - bunlar yaxınlaşmaqda olan qlobal ekoloji böhranın əlamətləridir.

Ökələr, millətlər, tayfalar, dinlər, məzhəblər arası qarlı çəkişmələr bu gün daha təhlükəli şəkildə davam etməkdədir. Bəşəriyyət XX əsrde bolşevizm, faşizm, imperializm, şovinizm və digər mizantrop "izm"lərə milyonlarla qurban verdi. I Dünya müharibəsində 5 milyon insan qətlə yetirildi, II Dünya müharibəsində isə 50 milyon...

XXI əsr qarlı münaqişələrlə başladı. Hər gün dünyanın qaynar nöqtələrində yüzlərlə insan qətlə yetirilib. Primitiv terrorizm artıq müasir elmi nailiyyətlərlə silahlanmış "intellektual" terrorizmə övəz olunmaqdadır və heç kim zəmanət verə bilməz ki bir gün bütün bəşəriyyət onun qurubuna çevrilməyəcək.

Dünyanın mənevi entropiyası artmaqdadır...

Hal-hazırda, əsas enerji mənbələri neft, qaz, daş kömür kimi mineral yanacaqlardır. Biz onları yandırdıq, alınan istilik enerjisini, təbiətə termal və maddi tullantılar şəklində atılan çox yüksək "təzminat" ödəməklə, mexaniki enerjiyə və ya elektrik enerjisinə çevirik.

Automobillərdə, təyyarələrdə, gəmilərdə, sənaye obyektlərində, elektrik stansiyalarında, məişətdə milyardlarla istilik maşınları çalışmaqdadır və milyardlarla ton çirklə, zəhərli, toksik emissiyalar, davamlı olaraq, hər saat, hər gün ətraf mühitə zərərli - çaylara, dənizlərə axıdılır, atmosfərə buraxılır, torpağa atılır, Yer biosferindəki çox kövrək enerji-maddə balansını pozulur və son olaraq, planetimizdə həyatın varlığını yaranan təhlükə gün-gündən artır.

İstilik maşını şüşədən açılıb buraxılmış nağıllardakı Dive bənəyir. O, "sahibinin" - İnsanın xidmətindədir. Lakin bir Div olaraq, o, eyni zamanda, öz sahibini üçün get-gədə artan böyük təhlükə mənbəyidir - onun iştahası gün-

gündən, il-lidən artmaqdadır. Məsələ burasındadır ki, İstilik Maşını adlı Divin "qidası" Yer təktinə milyon illər ərzində depolanmış təbii mineral yanacaqlardır - neft, qaz, daş kömür, torf və i.a. və onların yandırılması ilə enerjinin bir hissəsi faydalı işə çevrilir de, digər, önəmli bir hissəsi ətraf mühitə çirklə enerji, zəhərli maddələr şəklində yayılır. Baş verən möhtəşəm enerji çevrilmələri son olaraq Entropiyanın ciddi şəkildə artması ilə müsavit olunur.

Div artıq şüşədən buraxılmış və onu yenidən qapatmaq asan məsələ deyil.

Artıq, insanların avtomobildən, təyyarədən imtina etməsi mümkündür deyil, onları çəşid-çəşidə aşın oyləncələrdən, geyimdə, qıdadə, yaşam tərzində isirafçıqdan, ifratlıqdan çəkəndirmək çox çətindir.

İnsan öz Nəfsi qarşısında aciz bir varlığa çevrilmişdir...

Düşmənlə savaşa qələbə ilə qayıtmış bir dəstə döyüşçünü qarşılayan Peyğəmərimiz (s.) buyurmuş: "Xoş gəldiniz, ey kiçik cihadı yerinə yetirənlər! Amma böyük cihad hələ qalır". Soruşdular: "Ya Rəsulullah, bəs böyük cihad nedir?" Peyğəmər (s.) buyur: "Nəfslə cihad!"

Min illərdə ki, İnsan Yer üzündə bir bioloji faktor olaraq mövcuddur. Lakin, son 100 il ərzində insanın elmi-texniki, texnoloji imkanları elə bir həddə çatmışdır ki, artıq o, ekosistemin dominant faktoruna çevriləcək, biosferin, bütövlükdə planetin fundamental xüsusiyyətlərini dəyişdirə biləcək qədər qüdrətə sahib olmuşdur. Global Footprint Network təşkilatının məlumatına görə, cəmi son iki insan nəsli dövründə vəhşi təbiətin demək olar ki, yarı məhv edilmişdir.

Hər il atmosfərə 40 milyard ton(!) karbon qazı buraxılır. Beynəlxalq Meteorologiya Təşkilatının dəyərləndirməsinə görə hal-hazırda Yer atmosferində CO₂-nin konsentrasiyası son 800 min il ərzində rekord səviyyəyə çatmışdır. Heç şübhəsiz, bu, qlobal istiləşmə prosesinin əsas səbəblərindən biridir və nəticə etibarilə, Yer küresinin orta temperaturu nəzərəcarpacaq dərəcədə artmaqdadır. Bu faktı inkar edənlər ya sadələşdirdilər və ya müəyyən slyasi, biznes maraqlarından çıxış edən insanlardır.

Qlobal istiləşmənin çox aqib təzahürlərindən biri Antarktika və Arktika buzlaqlarının sürətlə eriməsidir. Atmosferdə CO₂-nin artması okean sularının turşuluğunun artmasına səbəb olur ki, bu da, nəticə etibarilə, bütövlükdə Okeanın fauna və florasında bərpaolunmaz dəyişikliklərə səbəb olur.

Milyon illər boyunca planetin ağı ciyərləri sayılan rütubətli tropik meşələr dayanıqlı tarazlıq halında mövcud idi. İndi bu meşələr deqiqədə(!) 20 hektar sürətlə məhv edilir. Belə getsə, bir neçə onillik ərzində onlar Yer üzündən silinəcəklər və bu da iqlim dəyişikliyi prosesini daha da gücləndirəcək.

İnsanın Yer küresinə vurduğu yaralar kosmosdan yaxşı görünür. Sakit Okeanda, zaman-zaman Amerika və Asiya arasında dəryəf eden boz bir ləkə görünməkdədir. Bu ləkə 15 milyon kvadratkilometr bir sahədə, təxminən, Avropa boyda bir ərazidə formalaşmış milyonlarla ton, əsasən, plastik kütlələrdən ibarət Böyük Sakit Okean Ziblixana Adasıdır (Great Pacific Garbage Patch). Bu ziblixana bir horra şəklindədir və burada plastik tullantılar okeanın səthində, yüz - metrə qədər müxtəlif dərinalıklarda üzməkdədir.

Bu ada bir əsr ərzində İnsanın Təbiətə qarşı sayğısızlığının simvolu sayıla bilər. Bu ada bir itihannəmədir.

Təkcə Okean deyil, bütün Planet plastik tullantılar ziblxanasına çevrilməkdədir. Təbiətin beləsinə çevrilmiş plastik materialların istehsalı işe get-gedə artır. Təbii son üç il ərzində dünya üzrə milyard tondan artıq plastik kütlə istehsal edilmişdir...

Dünyada bioreurslara olan tələbat kəskin surətdə artmaqdadır. Əhalinin, maddi tələbatın artması, sənayə, infrastruktur obyektlerinin yeni-yeni əraziləri zəbt etməsi, əkin və otlaq sahələrinin yarırsız hala gəlməsi ilə əlaqədar, son əlli il ərzində, planetin hər bir sahilini üçün mövcud biotullar, yeni onu yaşayışını təmin etmək üçün tələb olunan ərazi, təxminən, iki dəfə azalaraq 1,7 qlobal-hektara çatmışdır.

Yer kürəsi kifayət qədər böyük fiziki-bioloji-geoloji mekandır, lakin, onun resurs imkanları bərdə illüziyaya qapılmağa deyməz. Bu məsələyə aidiyyət gətirmək üçün belə bir fikri təcrübə aparaq: Yer kürəsinin məddi kimi bir əlaqə götürək. Onu dörd bərabər hissəyə bölək və yalnız bir hissəsini götürək. Bu o deməkdir ki, Yer kürəsinin 1/4-ni quru ərazilər təşkil edir, qalan 3/4 hissə isə yaşayış üçün yarırsız şor sulu okeanlardan ibarətdir. Əlimizdəki 1/4 hissəni də iki yərə bölək, quru ərazilərin təxminən yarısı sahelərdən, buzlaqlardan, qayalıqlardan, kənd təsərrüfatı üçün yarırsız sahələrdən ibarətdir. Əlimizdə Yer Kürəsinin cəmi 1/8 -i, kiçik bir hissə qaldı ki, onun da yalnız çox nazik üst qabığı torpağın məhsuldar qatını təmsil edir və bu qatın özündə eroziya, duzlaşma və i.ə. nəticəsində liden-ile əhalimə zərər verən davam edir...

Ağlasıgəz faktıdır ki, min illərlə sabit, dəyişməz olmuş ətraf mühit cəmiyyətin nəslin ömrü ərzində görünməmiş müdaxilə nəticəsində kəmiyyət və keyfiyyətə kəskin dəyişikliklərə məruz qaldı.

Son əlli il ərzində, elmi, texniki, texnoloji nailiyyətlər sayəsində inkişaf etmiş ölkələrdə insanların rifahı indeksində dəfələrlə artım, qida, geyim, maddi nemətlərə olan tələbatı, istirahət, səyahət ilə həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətə görünməmiş standartlara təmin olunmağa başladı. Bütün bunların bədeli işe çox ağır oldu - təbiətin qəddarcasına istismarının nəticəsində ekosistemdəki ilah bəlalansız pozulması, qıtlıq, kimsəyi, bioloji, geoloji dəqədradsıyaya prosesləri, meşələrin qırılması, Yer səthinin, okeanın müxtəlif tullantılarına zibllənməsi və s.

İnsanların rifahı artıdınca onların təbii resurslara tələbatı da artır və onlar nəfəs uydurca daha çox, daha keyfiyyətli, daha gözəl, daha ləzzətli, daha komfort şüarları ilə sonu görünməyən istekləri yaşamağa adət edirlər. Lakin rifahın artması ilə insan daha xoşbəxt olurmu? Rifahı fasiləsiz olaraq artırmaq iddiasının bədeli çox ağırdır. Nəyin bənasına olursa-olsun qazanc əldə etmək ehtirası çox zaman mədəni dəqədradsıya, cılızlaşma, simasızlaşma ilə müşayiət olunur ki, bu da nəticə etibarilə cəmiyyətə gərginlik, qarşıdurma, dözümsüzlük kimi ağır fəsadlara səbəb olur.

Onore de Balzakın "Sağqın derisi" romanı fəlsəfi bir slijet üzərində qurulmuşdur. Rafael de Valentin adlı bir gənc heyvətdə üzleşdiyi uğursuzluqlar nəticəsində özünü Sena çayına atmağa ülədirmək qərarına gəlir. Lakin, özünə qəsd etməmişdən əvvəl o, yöstüdü bir entiq eşyalar satılan dükana daxil olur. Qoca dükana sahib gəncin əhvalından xəbərdir olduqdan sonra ona səhifli bir eşya - sağqın derisi (nazik keç derisi) verir. Derinin arxasında sanskrit hərfləri yazılmışdır: "Mənə sahib olmağa əsn hər şeyə nail olacaqsın, lakin, senin həyatın mənə məxsus olacaq". Burada Hötenin "Faust"unda İblislə sövdələşmə yada düğür...

... Beləliklə, şərtə görə, Rafaelin hər bir arzusu həyata keçəcək, lakin, bu derinin qiçilməsi və uydun olaraq gəncin ömrünün azalması ilə müşayiət olunacaq. Sağqın derisi gəncin cürbəcür arzularını həyata keçirir, lakin, bunun bədeli çox ağırdır - həyat bu gənc üçün get-gedə daha da mənasız olur. O, varlı olmaq istəyirdi, möcüzəli şəkildə çox zəngin olur. Bütün arzular, istekləri həyata keçir, lakin xoşbəxt ola bilmir. Əksinə, tədricən mədəni, fiziki cəhətdən düşkünlüyə uğrayır, vərəmə tullur və ölür. Səhifli deri var-dövlət, yüksək rifah verir, lakin bunun əvəzində gənc bədbəxtliyə məhkum edir, həyatı sevincərdən məhrum edir. Sağqın derisi simvolla olaraq gəncin həyatını təmsil edir və həyata keçirilən hər bir arzusunun müqabilində o, həyatının bir qismini mədəni və fiziki cəhətdən itirməli olur.

Müasir İnsan sağqın derisinə sahib o gənc bənzəyir. Arzular bitib qurtarmır. Daha çox komfort, daha ləzzətli qida, daha zəngin həyat, daha sürətli, daha bahalı avtomobil, daha müasir geyim, daha prestijli mənzil və i.ə. Bu arzu-istek sıxlığına həyata keçirmək ehtirası nəfəs uymuş beşəriyyətə nəinki xoşbəxtlik gətirmir, əksinə, yeni-yeni qlobal problemlər mənşəsinə onu tədricən məhvə sürükləyir.

Biz hər şeyə görə Təbiətə borcluqcu - idiyimiz suya görə, yediyimiz qıdaya görə, yaşamaq üçün lazım olan enerji və maddi nemətlərə görə. Bunların müqabilində Təbiətə qarşı etdiyimiz zərəkətliq nankorluqdan başqa bir şey deyil. Nankorluğun cazası işe kifayət qədər ağır olur...

Təbiətdə 1000 illər ərzində formalaşan dəyişikliklər indiyə 10 illər ərzində baş verir. İnsan təbiətə qarşı bir işğalçı kimi davranır, zərəkətliq siyasəti yürüdü və heç şübhəsiz, bunun ağır bədalını ödəməyə məhkumdur - təbii kətaçılıqlarla, quraqlıq, torpaq eroziyasının, səhrələşmənin artması ilə, ekstremal iqlim dəyişikliyinin baş verməsi ilə, buzlaqların əriməsinin intensivləşməsi, təbii qida məhsullarının tükənməsi və i.ə.

Global proseslər (əhali artımı, enerji istehsalı və istehlakı, ətraf mühitin çirklənməsi, epidemiyalar və s.) riyazi olaraq eksponensial qanunla ifadə olunur. Bu qanunla təbii proseslərin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, sonda olan partlayış xarakterli alır, artmaqda olan kəmiyyət qəfilən müəyyən kritik həddə çatır. Bununla əlaqədar Prof. Dennis Medeouz maraqlı bir misal çəkdi: "Tutaq ki, gölün səthində bir ağış su sanbağı var və hər gün onun sayı iki dəfə artır, yeni zəbaqların sayı həndəsi silsilə ilə çoxalır - 1, 2, 4, 8, 16... Əgər onun artmasını nəzərdə tutmaq olmazsa o, göldəki bütün başqa canlı aləmi məhv etməkdə, 30 günə bütün gölün səthini zəbt edəcək.

Əvvəlcə adama elə gəlir ki, zəbaqların sayı o qədər də çox deyil, hər halda onun gölün yarısını zəbt edənə qədər. Bu, nəçəni gün baş verəcək və bu halda gölü xilas etmək üçün ne qədər vaxtımız qalır?"

Eksponensial artım prosesinin xüsusiyyəti onun "mekritli" xarakterindədir. İlik etaplarda uzun müddət artım çox lüzi təzahür edir və heç kəs fikirləşmir ki, o, nə işe bir problem yarada bilər. Bir arxayınçılıq, təhlükəsizlik illüziyası yarandır... Belə ki, otuz gün davam edəcək prosesin 21-ci günündə zəbaqlar gölün səthinin yalnızca 0,2%-ni zəbt etmiş olur. 25-ci günün sonunda işe - cəmi 3%, yeni guya ki narahatçılığa elə bir əsas yoxdur - göl səthinin hələ 97% salamatdır...

Lakin axırncı etaplarda prosesin sürəti kəskin şəkildə artır və son bir-iki addımda artıq hədisəyə müdaxilə üçün vaxt qalmır, yeni müəyyən anda eksponensial artım elə bir möhtəşəm potensial (güc, qüvvə) əldə edir ki, onunla bacarmaq artıq mümkün olmur.

29-cu gün zəbaqlar gölün yarısını zəbt edəcək. Artıq çox gecdir - gölü xilas etmək üçün yalnız bir gündünüz qalır... Növbəti gün göl tamamilə

zanbaqlarla örtüləcək... Bax bele, gölün bir yarısının örtülməsi üçün 29 gün lazım idi, o biri yansı üçün isə cəmi 1 gün...

"29-cu günü" gözləsek, problemin həlli üçün, sadəcə, yetərlilə yaxt qalmayacaq...

Bəşəriyyətin gələcəyi iki fərqli sənari üzrə reallaşma bilər: Ya enerji ifratçılığına, israfçılığına varmaqla, bütün həyat və rifah göstəricilərinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi ilə müşayiət olunan, gələcək nəsilləri fiziki və mənəvi müsibətlərə məhkum edəcək miskin bir gələcək və ya Ana Təbiətə zorakılığa yox, sevgi və sayğı ilə yanaşmaqla, minimum entropiya istehsalı ilə müşayiət olunan sadə, qənaətcil həyat tərzini seçməklə, dayanıqlı, kifayət qədər rifahlı bir gələcək...

Bir insanlıq olaraq ekoloji fəlakətdən yan keçə biləcəyikmi? Bu sualın cavabı bizim gələcək davranışımızdan asılıdır:

Bu, bizlərdən hər birimizin öz gündəlik həyatımızda aşırı istəklərdən nə dərəcədə əl çəkmə biləcəyimizdən, qida, geyim, əyləncə, komfort üzrə sivilizasiyanın aşırı nemətlərindən imtina edib, bahalı böyük avtomobillərdən enib, kiçik litrajlı maşınlarla, ictimai nəqliyyata, velospedlərə nə dərəcədə üstünlük verə biləcəyimizdən asılıdır;

Bu, bizim maddi və energetik tələbatımızı rəasional şəkildə qarşılamaqla, sadə yaşayış standartlarına nə dərəcədə riayət etməyimizdən, hər bir şeydə - istehsalda, təsərrüfatda, nəqliyyatda, gündəlik fəaliyyətimizdə, əyləncələrimizdə nə dərəcədə sadəliyə, təvəzökarlığa, qənaətciliyə meylli olmağımızdan asılıdır;

Bu, insanların fəaliyyətinin Biosferin potensialı ilə nə dərəcədə uyğunluq təşkil edə biləcəyindən, yəni insanların istehlak etdikləri maddi və energetik resursların Yerin öz real bioloji resurslarını bərpə etmə və sənaye tullantılarını emal etmə imkanları ilə nə dərəcədə uzlaşdırıla biləcəyindən asılıdır.

Bu, bizim, bir insanlıq olaraq, nə dərəcədə qarşılıqlı düşmənçilikdən əl çəkib, mənəviyyatsız əməllərimizdən - hərbi qarşıdurmalardan çəkinib, bənsığa, tolerantlığa nə dərəcədə hazır olmağımızdan asılıdır. Qeyd edək ki, hal-hazırda, dünya ölkələrinin toplam hərbi xərcləri 2 trilyon dollardan çoxdur və bu trilyonlar nəticə etibarilə, dağıdıcı enerjiyə, fiziki və mənəvi entropiyanın artmasına sərf olunur.

Hindistanda bəzi qəbilələr meyvanı ezi yeyirlər. Onlar meyvanı tutmaq üçün çox effektiv bir üsul tapanmışlar. Bir qutu düzəldirlər və bu qutuda meyvanın pəncəsi keçəcək ölçüdə bir yarıq açılır. Qutunun içərisinə meyvanın səvdiyi bir meyvə, məsələn, portağal qoyulur və qutu meşədə ağaca bərkidilir. Meyvan meyvanın iyni duyub gəlir, pəncəsini yarıqdan içəri salır, portağalı ovucuna alır və ovcu şişidən pəncəsini geri çıxara bilir... O, görür ki, adamlar yaxınlaşır, başa düşür ki, onu tutub öldürə bilərlər və yəqin anlayır ki, ovucundakı portağalı buraxsa, qurtula bilər... Buraxmır! Nəfsi meyvanı qalib gəlir - o, portağaldan əl çəkmə bilir və adamlar gəlir onu asanlıqla tuturlar.

İndi İnsan ovucundakı portağalı buraxmaq istəməyən həmin o meyvanın günündədir...

Qurtulmaq üçün İnsan mütələq, nəfsinə qalib gəlir, "portağalı" buraxmaldır, əks halda, ceza qaçılmaz olacaq - kəskin iqlim dəyişiklikləri ilə, qida və içməli su çatışmazlığı ilə, təbii resursların tükenməsi ilə, Yer kürəsinin yaşayış üçün yararlı hala gəlməsi ilə...

İki fundamental elmi problem var ki, onların həlli bəşəriyyəti Eko-Enerji problemlərinin birdəfəlik xilas edə bilər: 1) İdarəolunan nüvə sintezinin əldə olunması, 2) Sərbəst hidrogenin əldə olunması və onun yanacaq kimi istifadə edilməsinin effektiv üsulunun tapılması.

Əminəm ki, bu problemlər gec-təz həll ediləcək. Əsas məsələ, həmin zamana qədər bəşəriyyətin salamat qədib çəkəşidir...

Mövdu problemi qismən də olsa həll etmək üçün bizim indi yalnız iki imkanımız qalır: 1. Alternativ, bərpə olunan enerji mənbələrindən geniş istifadə edilməsi, 2. Bütün fəaliyyət sahələrində, məişətdə və sənayedə, enerjiqoruyucu texnologiyalardan geniş tətbiq etməklə, enerjiyə maksimum qənaət rejiminin tamin olunması.

Hal-hazırda insanlığın Ekoloji İzi planetin potensial istifadə oluna biləcək toplan ərazisinə, Yer kürəsinin öz resurslarını bərpə etmə imkanları üstələmişdir və bizim artmaqda olan tələbatımızın ödənilməsi yalnız planetin fiziki-bioloji deqradasiyası hesabına əldə ediləməkdədir. Dünya əhalisi artmaqda davam edir və insanların bioresurslara, daha komfort həyat tərzinə yönəlik tələbat da artmaqdadır. Bu öz növbəsində, daha çox və daha keyfiyyətli qida məhsullarının, meşət əsyalanının, tikinti materiallarının, geyim məmulatının istehsalını və nəticə etibarilə, daha çox enerji sərfiyyatını tələb edir ki, bu da təbiətə atılan tullantıların və xüsusilə CO₂-nin ciddi şəkildə artması ilə müşayiət olunur.

Həyat varsa, ekoloji iz də olmalıdır. Hər şəxsin, hər ailənin, hər şəhərin, hər ölkənin və ümumiyyətlə, bəşəriyyətin müəyyən ekoloji izi var.

Varlı adamın kasıb adama nisbətən ekoloji izi daha çoxdur. Eynilə, varlı ölkənin ekoloji izi kasıb ölkəyə nisbətən qat-qat çoxdur.

Almaniya sakininin ekoloji izi Mozambik sakininə nisbətən 10 dəfə çoxdur.

Dünya əhalisinin yalnız 20%-i sənayə cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayır, lakin Planet Üzrə ümumi sənaye tullantılarının 75%-i bu ölkələrə məxsusdur.

Əgər dünya əhalisi orta statistik amerikalılar qədər xammal istehlak etsəydi, onda dünya üzrə polad istehsalı 5 dəfə, mis istehsalı 8 dəfə, alüminium istehsalı isə 9 dəfə artıq olmalı idi.

Bəşəriyyətin illik resurs tələbatını ödəmək və tullantıları yerdəşirmək üçün Yer kürəsinin imkanları artıq yetərlilə deyil. Bu tələbatı ödəmək üçün, Global Footprint Network təşkilatının dəyərlandırmasına əsasən, planetimiz 1,7 dəfə böyük olmalıdır!

Inkişaf etmiş, zəngin ölkələrin sakinlərinin ekoloji izi çox yüksək olduğundan dünyada hamı onları kimi yaşasa, yəni, bir yox, bir neçə Yer kürəsi tələb olunardı. Məsələn, Planetin bütün əhalisi təbii resurslardan orta statistik amerikalılar qədər istifadə edərdisə, onda, ən azından, 5 ədəd Yer kürəsi mövcud olmalıydı. Bu məsələdə, heç şübhəsiz, "dünya çempionları" Qətər və Lüksemburqdur. Dünya əhalisi Qətər və ya Lüksemburq sakinləri kimi hənriyyəli yaşasa, gerek 7 ədəd(!) Yer kürəsi olardı. Bu ölkələrin əhalisinin resurs istehlakı ölkə ərazisinin mövcud imkanlarından 10 dəfə artıqdır [Global Footprint Network].

İnsanlıq bu gün sanki təbii tələbatından artmaqda olduğu bərdə yaşayır və bu bərdə neinki azalmır, əksinə, liden-ildən artmaqda davam edir. Yerlin Həddiəşmə Günü və ya Ekoloji Bərdə Günü illən ilə bir ayı və gündür ki, həmin tarixdə Yerlin bir il üçün hesablanmış "bütcdəsi" - qida, xammal, enerji resursları - artıq xərclənmiş olur.

Başqa sözlə, bu ele bir gündür ki, insanlıq ilin əvvəlindən həmin günə qədərki dövrdə istehlak etdiyi bioreusların toplanmış miqdarı Yer kürəsinin tam bir il ərzində özünü bərpa etməklə yerə bələcay təbii kapitala (qida, xammal, maddələr, karbon qazını udmaq qabiliyyəti) bərabər olur.

Məyusedici faktordır ki, biz 2018-ci ildə Ekoloji Bəç Gününü artıq avqustun 1-də "qeyd etdik". Bu o deməkdir ki, avqustun 1-ə qədər biz bir il üçün nəzərdə tutulmuş resursları "yeyib qurtarırdıq" və yerdə qalan bəç ay ərzində biz növbəti ildən alınan "bəç" hesabına yaşamaq olıduq.

Müasir İnsan ne istəyir? Reallıq odur ki, müasirimiz daha dinamik bir həyat tərzinə üstünlük verir. Daha çox yerdəyişmə, daha çox ləzzət, daha çox əyləncə, daha bəzəkli, daha komfort, daha qayğısız həyat... Bütün bu ambisioz arzu-kəmlərin reallaşması isə ekoloji ləzzət aşın artması ilə müşayiət olunur.

Hər bir xəbərdən qabaq bir xəbərdarlıq gəlir. Artıq Təbiətdən bizi çox ciddi xəbərdarlıqlar gəlir, lakin, təəssüf ki, onlar ciddiyyə alınmır və Təbiətə qarşı zorakılıq davam edir.

İnsan, bir Homo Sapience olaraq, bəzə düməlidir ki, Təbiət ona qarşı vəhşi münasibətə artıq dözə bilmir və etirazını müxtəlif yollarla bəyan edir - artmaqda olan təbii fəlakətləri, təbii resursların tükenməsi, torpaqların eroziyası, duzlaşması ilə, münibilliyin azalması ilə, ekosistemdə balansın pozulması ilə və i.a.

Hər bir şəxsin mənəvi dəyərləri onun maddi dəyərlərini müəyyən edir. Bahalı avtomobillər, mənzillər, villalar, yaxtalar, ekzotik ölkələrə istirahət və i.a. yalnız mənəvi cəhətdən cılız adamlar üçün özünütdədiq vasitəsi ola bilər. Onlar üçün 400-500 at gücündə prestijli avtomobil təkə müəyyən vasitəsi deyil, daha çox şən-şöhrət, iltirazi göstəricisidir.

Təbiətdir ki, hər kəs həyatda özünü tədiq etmək istəyir. Bəziləri bunu elmi ilə, yaradıcılıq ilə, zəhmət ilə, keyriyyəçilik ilə edir, bəziləri isə vəzifə ilə, mal-dövlətlə, cah-calalla, bəziləri isə mizantrop emellərlə...

Həqiqi mənada elmi, yüksək savada sahib, mədəni, yaradıcı, müdrik insanlar sadə, təvəzökar, bəzən həttə pərənli, lakin mənəvi cəhətdən zəngin həyat tərzinə üstünlük verirlər, aşın maddi zənginliyə, tərətəraqlı həyata aludəçilik onların dünyagörüşü, əxlaq prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Hələ qədim dünyada, Aristotel (Ərəstin) belə bir qarşılaşma çıxış edirdi: "Qoy bizim düşmənlərimizin övladları zənginlik içində böyüsünlər!"

Müasirələrin birində jurnalist bizim böyük azərbaycanlımız prof. Lütifzadədən soruşur ki, nədən o, yeni daha prestijli maşın almır, 20 ildən qalma köhnə maşını istifadə edirdi. Cavabında isə professor deyir: o, avtomobile sadəcə, neqliyyət vasitəsi kimi baxır və bu mənada onun köhnə maşını tamamilə yararlıdır. Əlbəttə ki, hər cəhətdən sadə, təvəzökar həyat tərzinə alışmış prof. Lütifzadənin özünütdədiq üçün prestijli avtomobile ehtiyacı yox idi, onun bu dünyada daha önəmli meşğulliyəti, missiyası var idi...

Dahi ixtiracı Edison isə yazırdı: "Mən hələ çox şey ələməliyəm, həyatısa çox qısadır. Mən tələsməliyəm... Məne ne atlar lazımdır, ne də yaxtalar. Bunlar üçün mənəm sadəcə, vaxtım yoxdur. Məne emalatxana lazımdır."

Nə zamandır ki, dünyanın bir çox aparıcı elmi mərkəzləri, görkəmli alimləri, ictimai-siyasi təşkilatları iqlim dəyişikliklərini təhlükəli tendensiyası barədə heyecan dolu xəbərdarlıqlar etməkdədirlər.

Roma Klubu adlı qeyri-hökumət təşkilatı 1968-ci ildə yaradıldı və onun əsas məramı, dünyanın aparıcı alimlərini cəlb etməklə, bəşəriyyətin inkişaf yollarını, gələcək global problemləri elmi surətdə araşdırmaq, mövcud təhlükələr barədə geniş ictimaiyyəti aqah etməkdən ibarətdir. Klubun sifarişilə aparılmış çox ciddi elmi tədiqatların əsasında hazırlanmış ilk maruzə sistem dinamikası üzrə görkəmli alim, professor Jay Forrester başda olmaqla, Massachusetts Texnologiya İnstitutunun (MIT) bir qrup alimi tərəfindən tədiq edilirdi. Daha sonra prof. Dennis L. Meadows, prof. Edward Pospel, prof. M.Mesarović, Klubun direktoru, görkəmli ictimai xadim Aurelio Peççeri-nin və digərlerinin məruzələri nəşr edildi. Alimləş natiçələr heç də nikbin deyildi və dünyanın ictimai fikrində müəyyən bir təlaş yaratdı:

"Mövcud həyat tərzü, təbii resursların mövcud temple istismarı XXI əsrdə ekoloji fəlakətlərə səbəb olacaq... Bəşəriyyət özü öz verdişlərini, xasiyyətini və davranışını dəyişməse, ona qurtuluş yoxdur..."

Müasir İnsanın qüdrəti, əzəməti artıqca, onun dünyadakı yeni statusu ilə həməhəng ola bilməyəcək məsuliyyəti hissini yoxluğu daha ağır və nəzərəcarpacaq şəkildə özünü göstərir. Müdrikliyi olmayan qüdrət İnsanı məhəşəm qüvvəyə sahib, lakin bu qüvvənin təbiiq barədə hər hansı rəasional təsevüvürü olmayan müasir barbara çevirmişdir...

İndi bəşəriyyətin təleyi, ən əsas, insani keyfiyyətlərdən asılıdır və yalnız elitər qrupların deyil, məhz planetin milyardlarla sakininin orta insani keyfiyyətləridən...

Proseslərin təhlükəli gedişinin dəyandırılmasını yalnız bir yolu var, o da İnsanın varlığını təmin edən resurs əsasında insanın Yer in real biopotensialı ilə tarazlaşdırılmasından ibarətdir...

Fizika üzrə Nobel mükafatı laureatı Pyotr Kapitsa hələ 1976-cı ildə özünün məşhur "Elmin gələcəyi" məqaləsini dərc etirdi. Bu məqaləni bəşəriyyətin enerji və ekoloji problemləri barədə o böyük alimin narahat düşüncələrinin xəbərdarlıqlarla dolu bir manifesti andlarsaq, yanlışmaq: "...İstər dövlətləri idarə edən siyasətçilər, istərsə də geniş xalq kütlələri yaxınlaşmaqda olan global bəhrənin bəşəriyyət üçün fəlakətli natiçələrini göz önünə alıb, hər kəs öz fəallığı imkanları daxilində problemlərin həllində səy göstərməli, elmi prinsiplər əsasında, bəşəriyyətin sarsıntılırsız, kataklizmlərsiz, dayanıqlı inkişaf yolunu müəyyən etməlidir... Bizlər, yeni bəşər övladları, indi birdən-birə ciddi xəstə olduğumuzu hiss etmişik və məhiv olmaqda üzün necə müalicə olunacağığımız barədə düşünməliyik. ... Artıq heyecan zəngləri gəlmişdir və mövcud problemləri həll etmək üçün bəşəriyyətin o qədər də çox vaxtı qalmayıb".

2010-cu ildə Birləşmiş Ştatlarn Milli Elmlər Akademiyasının 250 üzvü "İqlim dəyişikliyi və Elmin toxunulmazlığı" adda bir bəyannamə yaydı. Sənəddə BMT-nin iqlim dəyişikliyi üzrə hökumətlərarası komissiyasının (IPCC) paralel işçi qruplarına aparıldıqı uzunmüddətli tədiqatın ümumi natiçələri tədiqim olundu. Natiçələr olduqca məyusedici idi: atmosferdə CO₂-nin konsentrasiyası, okean sularının turşululuğu artmaqdadır, planetin istiləşməsi sürətlə davam etməkdədir... Bəyannamənin sonunda isə qeyd olundu:

İnsan cəmiyyətinin iki seçimi var. Biz ya elmi nəticələrə saygısız yanaşmaqla başımızı qumda güzüdlərə heyatımızı təklükəsiz və xoşbəxt saya bilərik və ya insanlığın gələcəyi naminə global iqlim dəyişikliyi təhlükəsini vaxt itirmədən və ciddi şəkildə azaltmaq üçün məqsədyönlü iş görə bilərik.

Məşhur nəzəriyyəçi-fizik Stiven Hokinqə (Stephen William Hawking) görə "qlobal istiləşmə bəşəriyyət üçün yeganə təhlükə deyil. Digər təhlükə faktorları - əhali çoxluğu, nüvə müharibəsi, iqlməli su qıtlığı, yeni-yeni epidemiyalar, Dünya Okeanının sızılmasıdır... Bu hadisələr Yer kürəsi çox tezliklə, artıq 21-ci əsrdə, insanların yaşayışı üçün yarırsız olacaq". Çox kəskin deyilib... Lakin, nəzərə alaq ki, bu sözlər zamanəmizin ən böyük alimlərindən birinə məxsusdur və onun narahatlığı yəqin ki əbəsdəyil.

Təəssüf ki, bütün həddəcm dolu xəbərdarlıqlara baxmayaraq, problemin həlli üzrə hər hansı addım atılmayıb və onun qarşılaşdığı yəqin ki əbəsdəyil. Təəssüf ki, bütün həddəcm dolu xəbərdarlıqlara baxmayaraq, problemin həlli üzrə hər hansı addım atılmayıb və onun qarşılaşdığı yəqin ki əbəsdəyil.

1997-ci ildə Kioto Protokolu imzalandı və emissiyaların azaldılması üzrə aparıcı ölkələr tərəfindən müəyyən öhdəliklər götürüldü. Lakin sonra dünya hövzəsini ən çox çirkəndirən ölkələrdən biri - ABŞ öhdəliyindən imtina etdi...

Və nəhayət, 2015-ci ildə Parisdə, 195 ölkənin rəhbərlərinin iştirak etdiyi konfransda iqlim dəyişikliklərinə qarşı tədbirlərin görülməsi, karbon dioksidi emissiyasının ciddi şəkildə azaldılması üçün zəruri investisiyaların ayrılması, hər bir ölkənin maliyyə və fəaliyyət öhdəlikləri üzrə tarixi bir razılaşma əldə olundu.

Lakin, təəssüf ki, bütün imza atan tərəflərin öz vədlərinə sadıq qalacağına ümid yoxdur, çünki onlar könüllülük əsasında qəbul edilmiş, hüquqi əsası və mexanizmi olmayan, deklarativ xarakter daşıyan vədlərdən başqa bir şey deyil. Artıq ABŞ-in prezidenti bu razılaşmaya əməl etməyəcəyini bəyan etdi...

Bibliyada yarımqız qalmış Babil qüləsi bərdə məlumat verilir. Zalım Nəmrudun zamanında Qədim Babilin ərazisində Nuh peyğəmbərin nəslindən olan insanlar yaşayırdı. Nuhun tufanı, onun dersləri unudulmuşdu. İnsanlar yenə azğılaşmış, lovgalaşmış, təkəbbür və qürreləmə onları yenidən imansız etmişdi. Özünü tanıyan elmi etmiş Nəmrud əlahlilə iddiası ilə öz qüdrətini göstərmək üçün başı göylərə deyən möhtəşəm bir qülənin inşasına başlayır...

Buna oxşar əhvalət Quranda da verilir, lakin orda Allahla əlahlilə iddia edən hökmdarın Firon olduğunu göstərilir. Peyğəmbər Musa ilə razılaşmayan Firon özünü tanıyan hesab edərək deyir: "Ey eyyanlar! Mən sizin üçün özümədən başqa bir tanrı olduğumu bilmirəm. Ey Həman! Mənim üçün o qalayız pulçıqandan kəpəc birşer və bir qülə tikdir ki, (ora qalxıb) belkə, Məsanın tanrısına tamaşa edim. Axı, mən onu heqiqətən yalancığı sayıramı (28: 38).

Bələliklə, Babil əhli qülənin inşasına başlayır və onu xeyli ucaldırır. Babil əhli öz nailiyyəti ilə qürrelənir, Allah lovgasıqla meydan oxuyurdular. Onların bu azğınlığını durdurmaq üçün Allahın iradəsilə, o vaxta qədər eyni qövm olaraq, eyni dildə danışan Babil inşaatçıları birdən-birə başqa-başqa dillərdə danışmağa başlayırlar və bir-birlərini anlamadıqlarından aralarında tərifiçə, çaxnaşma, vəlvələ, tələş yaranır ki, nəticədə qülənin tikintisi yarımqız qalır.

Bəşəriyyətin indiki durumu Babil qüləsinin tikintisindəki əhvalatı necə də xatırladır. İnsanlar öz ehmiləri ilə qürrelənərək, əlahlilə iddiası ilə

dünyadakı ilahi tarazlığı, təbiətdəki ali əhəngi pozdular, Allahın, üzərində "daxil olmaq qadağandır!" yazılmış laboratoriyasına daxil olaraq, genetik emaliyyətlərlə yeni-yeni bitki və heyvan növləri yaratdılar, klonlaşma həyata keçirildilər, heyatı bir anda məhv edə biləcək atom-nüvə bombaları, kimyəvi, bioloji silahlar icad etdilər və Yer kürəsini möhtəşəm zibillənəyə çevirdilər. Nəhayət, 21-ci əsrdə ağıldan bələyə düşər olduqdan sonra konsensusa gəlməyin zəruriliyini anadılar. Lakin, təəssüf ki, bu hələlik alınmır... İnsanlar təkcə fərqli dilde danışmırlar, ən əsas, onlar fərqli cəqdəyə, fərqli dünyəgörüşünə malik olduqlarından bir-birləri ilə heç anlaşa bilmirlər...

Göstərilmiş faktörün nə qədər acı olsa da, xoşbəxtlikdən belə hər şey itiriləyib - hələ ki, "29-cu gün" deyil və gələcəyə baxışda optimizm üzün kifayət qədər əsas var. Sadəcə və sadəcə, insan Allahın ona verdiyi şüur və ağılla hərəkət etməli, Ana Təbiətə vəhşicəsinə deyil, sayğı və nəvazişlə yanaşmalı, nəfsini cilovlayıb, aşın isteklərdən, arzularından əl çəkməli, mətəvazi, sadə heyat tərzi seçməli, öz ekoloji izini normal həddə saxlamalıdır.

İstifadə edilmiş hər bir əşyanın, qurğunun, geyim məmulatının, qida məhsulunun istehsalı, istifadəsi, neqli üçün nə qədər çox enerji sərf edilirsə, uyğun olaraq onun ekoloji izi də çox olur. Tutaq ki, süfrənizdəki alma import yolu ilə Argentinadan gətirilib. Əlbəttə, onun ekoloji izi yerli almaya nisbətən daha çox olacaq. Çünki, həmin alma bizim süfrəmizə uzun məsafələr keçilərkən avtomobillər, teyyarələr, gəmilər vasitəsilə gətirilmişdir. Bu neqliyyat vasitələrində yanacaqdan istifadə olunmuşdur. Həmin alma, müəyyən enerji sərfiyyatı ilə, soyuducudan qorunub saxlanılmışdır və i.ə. Bütün bunlar yediyimiz almanın Argentinadan import edilməsinin energetik ödəniş amilləri olmaqla onun yüksək ekoloji izini müəyyən etmiş olur...

Həhalinin müxtəlif təbəqələri bəşəriyyətin varlığını təhdid edən Global Eko-Enerji probleminin mövcudluğundan dərindən başa düşməlidir. Ən geniş spektrdə xalq kütlələri artmaqda olan ekoloji böhranın mahiyyətini və fəsadlarını anlayıb, enerji ifratlığının gələcək nəsilləri səfalətə, uğursuzluğa məhkum edə biləcəyini başa düşməlidir.

İnsan cəmiyyəti ifratdan, israfdan uzaq qənətcil bir topluma çevrilmişdir. Enerjiqoruyucu texnologiyaların yaradılması və geniş tətbiqi əsas prioritetlərdən biri olmalıdır. Böyük enerji sərfiyyatı tələb edən ambisioz proyektlerin, tədbirlərin həyata keçirilməsi məhdudlaşdırılmalıdır.

Gələcək nəslin təbiiyində ekoloji aspektlərə xüsusi önəm verilməlidir. Enerjiqoruma mədəniyyəti insanlara, cəmiyyətə və toplumlara təlqin olunmalıdır, enerji qənətcilliyi vərdişləri uşaqlıqdan, ailədən, məktəbdən aşılanmalıdır. İnsanların Enerji - Entropiya məsələsində maarifləndirilməsi, təbiiyə edilməsi, əlxiaqının yonəldilməsi, istər məişətdə, istərsə də təsərrüfat işlərində israfdan, ifratlıqdan əl çəkilməsi, mətəvazi bir heyat tərzi təşviq və tətbiq edilməlidir.

Nəfsin hökmünə tabe olmaqlara, aşın əyləncələrdən, komfortdan, həminlərdən, sivilizasiyanın ifrat nemətindən əl çəkmək, minimal maddi və energetik tələbatları ödəməklə yaşamaq heyat imperativinə çevrilmişdir. Məişətdə, gündəlik həyatımızda, tədbirlərimizdə, toyumuzda, yazımızda ifratlıqdan, israfdan uzaq, qənətcil bir rejimə yaşamaq əsas heyat paradqlması olmalıdır.

İnsanlar başa düşməlidir ki, bəşəriyyətin varlığı üçün bənşiq, tolerantlıq və əməkdaşlıqdan qeyri alternativ yoxdur. İnkişaf etmiş ölkələr - əslində, mövcud kritik vəziyyətin əsas günahkarları - nəhayət, öz ambisiyalarını azaltmalı, hərbi-siyasi qarşıdurmalara, konfliktlərə, davamlı olaraq silahlanmağa son qoymalı, kasıb ölkələrlə, inkişaf etməkdə olan ölkələrlə maddi nemətlərlə, maliyyə imkanları ilə, müasir, enerjiqoruyucu texnologiyalarla bölüşməlidirlər. Yaddan çıxarmaq lazım deyil ki, hamımız bir Planetin sakinləriyik və burada ekoloji mənada dövlətlərarası sərhədlər mövcud deyil. Qlobal Ekoloji fəlakət qarşısında hər hansı ölkənin sərhədləri içində sığınacaq tapmaq mümkün deyil.

İndi vacib olan odur ki, geniş xalq kütlələri də problemdən hali olub, öz həyat tərzində uyğun dəyişikliklər etsin, daha mütevazı, qənaətcil həyat rejimində yaşayıb fəaliyyət göstərsin. Mən nə edə bilərəm sualı qarşısında ilk atıla biləcək addım mövcud metodika ilə şəxsi ekoloji izin təyin olunmasıdır. Əgər hər bir şəxs öz həyat tərzində müvafiq dəyişikliklər etməklə ekoloji izini normaya salarsa, bu artıq problemin həllində böyük rol oynamış olar.

Ana Təbiətə qarşı münasibətdə zorakılığa, qəddarlığa son qoyulması naminə qətiyyətli və hərtərəfli mübarizə aparılmalıdır. Bu mübarizədə aparıcı rol gəncliyə məxsus olmalıdır, çünki mövcud problem ilk növbədə onların, yeni nəslin gələceyi üçün təhlükədir.

Nə qədər ki, "29-cu gün" yetişməyib və ekoloji böhran partlayış həddinə çatmayıb, insanlar derk etməlidirlər ki, onlar Yer adlı, kosmik mənada kiçik bir məkanın sakinləridir və gələcək mümkün fəlakətdən qurtulmağın yeganə yolu qarşılıqlı ədavətdən, kindən, dözümsüzlükdən, savaştan əl çəkib, tövbə edib, nəfsinə hakim olan, qənaətcil, sivil bir toplum olaraq Ana Təbiəti qoruyub saxlamaqdan ibarətdir.

...Sonsuz kainatda Yer adlı kiçik bir kosmik gəmi... Gəminin sərnəşinləri müxtəlif dilli, müxtəlif mənəviyyatlı, müxtəlif əqidəli insanlardır və onlar bir-birilə yola getmirlər. Onların sayı gəmi üçün normal sərnəşin sayından xeyli çoxdur və fərq artmaqda davam edir. Üstəlik də sərnəşinlər bir-birilə fasiləsiz olaraq dalaşır, vuruşur, güclülər zəifləri, dövlətçilər kasıbları əzir, terrorçular orda-burda partlayışlar törədirlər... Gəminin atsekləri hər an partlayışa hazır, bir qiğılıcına bənd atom-nüvə, kimyəvi, bakterioloji silahlarla doludur, gəmi zəhərli tullantılarınla zibilənməkdə davam edir. Hava, su, qida, enerji ehtiyatı yeterli deyil və yaxın zamanda tükəne bilər. Kosmik gəminin səyahəti sonsuzdur - sərnəşinli olsa da, olmasa da. İndi seçim sərnəşinlərinindir...